

Aatteiden ja järjestömusiikin liitto

Saijaleena Rantanen: Laulun mahti ja sivistynyt kansalainen. Musiikki ja kansanvalistus Etelä-Pohjanmaalla 1860-luvulta suurlakkoon. Studia Musica 52. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia 2013. 306 s.

Saijaleena Rantasen tutkimus *Laulun mahti ja sivistynyt kansalainen* kuvaa suomalaisen kansalaisyhteiskunnan järjestäytymisen vaihetta 1860-luvulta vuoden 1905 suurlakkoon. Sama ajanjakso on keskeinen suomalaisen musiikin historiassa: erityisen merkittävä ajanjakso se oli kansalaisten vapaan järjestötoiminnan yhteyteen liittyneen ohjatun musiikkitoiminnan eli järjestömusiikin synnylle. Näitä kahta elementtiä on valottu erikseen monipuolisesti niin his-

toriantutkimuksessa kuin musiikin-tutkimuksessakin, mutta aatteiden ja järjestömusiikin liittoa käsitellään Saijaleena Rantasen kirjassa ensi kertaa ruohonjuuritasolla.

Rantasen tutkimuksen katse kohdistuu kahteen musiikkiyhteisöön, Ilmajoen torvisoittokuntaan ja Isonkyrön kuoroon, jotka molemmat on perustettu 1880-luvun alussa Etelä-Pohjanmaalla. Niiden lisäksi työ laajenee tarkastelemaan Etelä-Pohjanmaan järjestömusiikin ja julkisen musiikkitarjonnan kenttää kokonaisuudessaan ja yleisemminkin fennomanian ajan järjestömusiikin funktioita ja kasvua Suomessa. Se avaa mielenkiintoisella tavalla mentaalihistoriallisen näköalan paitsi musiikin esittämiskäytäntöjen omaksumiseen myös siihen ruohonjuuritason valistukseen, jolla kansallinen ajattelu omaksuttiin talonpoikaiston ja rahvaan piirissä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Isänmaallisten laulujen kautta välitettiin niin musiikillista osaamista kuin ideologia omasta maasta.

Tänä aikana kehittyi kansalaisjärjestöjen luoma kansalaisyhteiskunta; samaan aikaan tapahtui julkisen musiikkielämän demokratisoituminen kansankonserttien ja kansallisen musiikkikulttuurin rakennusprosesseineen. Näiden ilmiöiden pohjalta tarkastellaan sitä mentaalista muutosta, joka musiikkikulttuurissa ja sen sisältämässä aateilmastossa tapahtui vuosien 1860–1905 välisenä aikana. Olennaisena välineenä rakennustyölle olivat erilaiset kansalaisjärjestöt, muun muassa nuorisoseurat, joiden keskeinen toimintamuoto oli musiikki. Niiden myötä syntyi paitsi kokonaan uusia kansalaistoiminnan muotoja, kuten iltamat, arpajaiset ja kansanjuhlat, myös areenoja, joilla säädyn sijaan musiikin tekemisessä merkityksellisempää oli yli säätyrajojen ulottuva musikaalinen lahjakkuus: taito omaksua soitinten käsittelyä tai laulutaito.

Tämä edellytti myös musiikillista murrosta, jossa suurta roolia esitti rahvaan parissa uusi teosmuoto, nuoteille kirjoitettu moniääninen vakiosävellys ja -sovitus. Sen mukaiset esitykset vaativat kouliintunutta lauluääntä ja torvisoittokunnissa soittotaitoa, kykyä toistaa nuoteille kirjoitettu stemma tarkasti. Kansanmusiikin muotojen ja improvisoivan esitystavan sijaan järjestömusiikissa keskeistä oli yhteisöllisyys, kurinalaisuus ja huolelliseen harjoitukseen perustuva yhteisointi ja esitystaito. Laulujen aatteellinen sisältö, esittämisen uudet areenat ja painotuotteiden tuoma julkisuus olivat keskeinen osa prosessia.

Oleennaista oli ohjelmisto, joka sisälsi ylevän ja voimakkaasti kansallisuusideologiaa henkivän sanoman. Se kertoi osallistumisen mahdollisuudesta, kansakunnan rakentamisesta ja myös yhteisestä vihollisesta kansakunnan tulevaisuuden uhkatekijänä. Poliittisen uhkakuvan lisäksi järjestömusiikki oli rakentamassa musiikillisia arvoasetelmia: se rakennettiin tietoisesti idealistiseksi vastinpariksi huonolle ja rappeutuneelle kansanmusiikille, kansan parissa suosittuja ruokottomia lauluja, harmonikan soittoa ja tansseja vastaan.

Järjestötoiminta korosti yksilön vastuuta yhteiskunnalle. Sillä oli myös selkeitä ideologisia, poliittisia tavoitteita: isänmaan etu oli muita velvollisuuksia ylempänä. Tämän järjestömusiikin modernisoitumiskehityksen analyysissä Rantanen onnistuu hyvin. Etelä-Pohjanmaa ei ollut irrallinen muun maan kehityksestä, vaan paikallistaso heijastaa sitä kenttää, josta fennomania ja kansalaisyhteiskunta rakentui. Järjestömusiikki fuusioi yhteen taidemusiikin estetiikan valikoidun kansanmusiikin ja joukkolaulun suuren yhteiskunnallisen murroksen välineeksi ja symboliksi.

Rantasen tutkimuksesta käy ilmi myös se kiinnostava seikka, että

suurin kritiikki paikallistasolla järjestömusiikkia kohtaan tuli herännäisyyden ja konservatiivisen lahkolaisen uskonnollisuuden taholta. Vanhoillisuus heikensi musiikkiseurojen toimintaedellytyksiä ja aiheutti ongelmia jäsenten osallistumismahdollisuuksien suhteen. Vuosisadan lopulla alkaneet venäläistämistoimenpiteet hankaloittivat järjestöjen toimintaa, mutta laulut mahdollistivat kansallishenkisen viestinnän ja rakensivat yhteenkuuluvuutta ja yhteishenkeä. Rantasen väitöskirjan pohjalta voidaan myös todeta, että vastarinta oli laulujen ja kansanvalistuksellisten seurojen voimalla syötetty kansakuntaan.

Kaiken tämän Saijaleena Rantasen työ esittelee tarkasti ja vakuuttavasti, ja samalla hyvän historiantutkimuksen tapaan vetävästi kertoen. Työtä varten on löytynyt ihailtavan paljon tutkimuksen kannalta oleennaista ja uutta tulkintaa luovaa aineistoa. Runsas aineisto piirtää kiintoisan kuvan paikallistason musiikkielämästä erilaisine yhteiskunnallisine kytköksineen. Aineistosta löytyy taitavasti siteerattuja muistelmia, päiväkirjoja ja kirjeitä, jotka valaisivat osuvasti historiassa eläneiden ihmisten tunteita, kokemuksia ja motiiveja. Tärkeää on ollut myös löytää tutkimusajankohdan nuotistoja, jotka sallivat yksityiskohtaisen musiikin analysoimisen. Tiedot ohjelmistoista ja myös Rantasen kompaktisti kokoamat tiedot keskeisten kappaleiden syntyhistoriasta olisivat hyvä materiaali laajemmillekin pohdinoille.

Rantasen tutkimus kykenee parhaan tutkimuksen tavoin kytkeämään paikallistason tapahtumakahden musiikkiseuran perustamisen – laajempaan suomalaiseen ja eurooppalaiseen yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Se kuvaa ei pelkästään yleistä kehitystä paikallistason näkökulmasta vaan myös sitä, miten paikallistason toimijat

ja olosuhteet vaikuttivat suuren
historiallisen kuvan syntyyn.

– PEKKA SUUTARI JA MARKO TIKKA